

ΚΑΛΩΣ ΩΡΙΣΕΤΕ

πειδή κατὰ τὸν μέγαν Ἀριστοτέλη «φύσει ὁ ἄνθρωπος ὀρέγεται τοῦ εἰδέναι», ἄλλοι μὲν ἐπιζητοῦσι νὰ μανθάνουν τὰ μέλλοντα διὰ μαντείας, καίτοι ἡ γνῶσις τούτων κεῖται, ὁμολογουμένως, πέρα τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων, ἄλλοι δέ, οἱ γνησίως φιλομαθεῖς ἀρκοῦνται νὰ θηρεύουν τὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν τῶν παρόντων. Ἐπειδὴ δὲ πείρα μακρὰ ἔπεισεν ὅτι ἡ ἐξακριβώσις τῶν ἡμετέρων καθεστώτων, τῶν τε ἄλλων καὶ δὴ καὶ τῆς γλώσσης, ἐπιτυγχάνεται κυρίως διὰ τῆς γνώσεως τοῦ παρελθόντος, τῆς καταγωγῆς αὐτῶν, (τὸ εἶναι, λέγεται, γνωρίζεται διὰ τοῦ γίγνεσθαι), διὰ τοῦτο ἔρχονται εἰς ἐξέτασιν τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως ἀπαξιαπάντων καὶ προκειμένου περὶ τῶν λέξεων εἰδικῶς, εἰς ἀναζήτησιν τῆς καταγωγῆς, ἢ ὡς λέγεται, τοῦ ἐτύμου αὐτῶν.

Πρόσθετες τούτοις ὅτι κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν πολλῶν αἱ λέξεις αἰδηλοῦσαι τὰ πράγματα συνδέονται στενῶς μετ' αὐτῶν τῶν δηλουμένων πραγμάτων. Τὸ νὰ ὀνομάζεται ἡ τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον σημαίνει κατ' αὐτοὺς τὸ εἶναι τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον. Διὰ ταῦτα ἀκούομεν πολλάκις φράσεις οἷον, νά! αὐτὸ θὰ πῆ (ἢ αὐτὸ εἶναι), τυρὶ, — ψωμί, κ. τ. τ. ἢτοι εἰς τοῦτο τὸ τυρὶ ἀρμόζει ἀληθῶς τὸ ὄνομα τυρὶ, ταῦτα τρόπον τινὰ ταυτίζονται. Ἐντεῦθεν βλέπομεν ὅτι ἦδη ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν οἱ ἄνθρωποι θέλουν διὰ τοῦ ἐτύμου τῶν λέξεων νὰ ἐρμηνεύουν, νὰ

αιτιολογοῦν τὴν φύσιν τοῦ δηλουμένου ὑπ' αὐτῶν προσώπου ἢ πράγματος: πρβλ. Ὅδ. τ. 407-9 πολλοῖσιν ἔγωγε *ὄδυσαίμενος* τὸ δ' ἱκάνω, ἀνδράσιν ἢ δὲ γυναιξίν ἀνά χθόνα πουλυβοῦτειραν, τῷ δ' Ὀδυσσεὺς ὄνομα¹ ἔστω ἐπώνυμον¹.

Σοφ. Αἴαντι 430-1 *Αἰατ*, τίς ἄν ποτ' ᾤειθ' ᾧδ' ἐπώνυμον || τοῦ μὲν ξυνοίσειν ὄνομα τοῖς ἐμοῖς κακοῖς;² Εὐριπίδ. Ἰφιγεν. ἐν Ταύροις 32-3.

Θόας, ὅς ᾧκὺν πόδα τιθεῖς ἴσον πτεροῖς εἰς τοῦνομα ἤλθε τόδε ποδωκείας χάριν³.

Σήμερον βεβαίως ἡ ἀναζήτησις τοῦ ἐτύμου τῶν λέξεων τελεῖται κατ' ἐπιστημονικὰς ἀρχάς, αἵτε διαρκῶς στηριζομένη τοῦτο μὲν ἐπὶ τῆς ἀκριβοῦς τηρήσεως τῶν νόμων, καθ' οὓς μεταβάλλονται οἱ φθόγγοι τῆς γλώσσης (ἢ ἐπὶ προφανοῦς ἀναλογίας τινός), τοῦτο δὲ ἐπὶ τῆς ἀναγκαίας πάντοτε ἀνευρέσεως καὶ καταδείξεως τῆς ἐξελίξεως, ἣν ἡ σημασία τῆς ἐξεταζομένης λέξεως τυχὸν ὑπέστη. Αἱ μεταβολαὶ αὗται τῶν φθόγγων καὶ τῶν σημασιῶν τῶν λέξεων εἶναι συνήθως ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων, ὥστε δύναται νὰ συμβῇ ἑκατέρα χωρὶς, ἐνίοτε δ' ὁμοῦ καὶ συνυπάρχουσιν ἀμφοτέρω. Ἐπειδὴ δὲ ἄλλοτε μὲν αἱ φωνητικαὶ ἀλλοιώσεις χωροῦσι μέχρι τοῦ ἀδιαγνώστου, παραμένει δὲ ἡ σημασία ἀμετάβλητος, ἄλλοτε δὲ τὸναντίον, ἀλλοιοῦται μὲν ἡ σημασία⁴, μέ-

¹ Σήμερον εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ μετὰ τοῦ δ τύπος, Ὀδυσσεὺς προῆλθεν ἐξ ἄλλου κατὰ παρετυμολογίαν καὶ διὴ ἐν ἀρχῇ οὐδὲν εἶχε κοινὸν μετὰ τοῦ ὄδύσσασθα.

² Ἐτυμολογεῖ δηλ. τὸ ὄνομα Αἴας ἐκ τοῦ ἐπιφωνήματος αἰατ, ἀλλ' εἶναι γνωστὸν σήμερον ὅτι τὸ Αἴας ἐλέγετο μετὰ τοῦ F, ΑἴFας, τὸ δὲ αἰατ (αἰ - αἰ) δὲν ἐξεφέρετο μετὰ τοῦ F, ὥστε εἶναι ἀλλότρια ἀλλήλων.

³ Κατὰ τὸν Τραγικὸν τὸ ὄνομα τοῦ ἀλλογενοῦς βασιλέως τῶν Ταύρων Θόας συνάπτεται καὶ παράγεται ἐκ τοῦ ἐπιθέτου *Θόος* (θέω θεύσομαι), καὶ τοῦτο ἔλαβε διὰ τὴν ταχύτητά αὐτοῦ: ὡσεὶ ἦτο δυνατόν νὰ χαρακτηρισθῇ ξένος καὶ μακρὰν τῆς Ἑλλάδος ζῶν βάρβαρος βασιλεὺς δι' ἑλληνικῆς λέξεως.

⁴ Πρβλ. Ὁ ὅτι ως - ἔτσι.

νοσι δὲ οἱ φθόγγοι¹, καὶ ἄλλοτε πάλιν μεταβάλλονται συναμφοτέρω², διὰ τοῦτο τὸ ἔργον τοῦ ἐτυμολόγου οὔτε εὐκόλον οὔτε ἀσφαλὲς πάντοτε εἶναι.

Μιάς τοιαύτης λέξεως τὴν σημασιολογικὴν ἐξέλιξιν θὰ ἐξετάσω ἐν τοῖς ἀκολουθούσι, ἦτις πλὴν τῆς καθαρῶς γλωσσικῆς ἔχει καὶ ἄλλην ἱστορικὴν, κοινωνικὴν, τοῦ πολιτισμοῦ σημασίαν, τοῦ ῥήματος ὀρίζω καὶ τοῦ ἐκ τούτου παραγωμένου ὀνόματος ὀρισμός.

Τὸ ῥῆμα ὀρίζω παράγεται ἐκ τοῦ ὀνόματος ὄρφοσ (οὕτως ἀνεγνώσθη ἐν παλαιᾷ ἐπιγραφῇ Κερκύρας), ὅθεν οὖρος Ἰωνικῶς καὶ ὄρος Ἀτικῶς. Ἐδήλου δὲ συνωδὰ τῷ ὀνόματι ἐξ οὗ ἐσχηματίσθη τίθημι ὄριον καὶ δὴ χωρίζω, διαχωρίζω πρβλ. Νεῖλος οὐρίζει (Ἰωνικῶς ἀντὶ ὀρίζει) τὴν Ἀσίαν τῆς Λιβύης· πέλαγος ὀρίζει ἡμᾶς τῆς νεῶς· Εὐβοία ὄροις ὑγροῖσιν ὄρισμένη κλπ. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῶν ὄρων ἢ ὀρίων ἐπέρχεται σταθερότης, ἀκριβεία, παῦσις ἀμφισβητήσεων, ἢ σημασία τούτων μετηνέχθη ἀπὸ τῶν συγκεκριμένων, ἀπὸ τῶν ὀριζομένων χώρων ἐπὶ τὰ ἀρηρημένα, ἐπὶ τὰς ἐννοίας, ὅθεν ὀρίζειν ἐννοίαν πράγματός τινος, καὶ ὀρισμός ἐννοίας, ἦτοι ἀκριβῆς περιγραφὴ, παράστασις αὐτοῦ, πρβλ. τὴν ἀληθῆ δόξαν ἐπιστήμην ὀρίζει, τὸν φόβον προσδοκίαν κακοῦ, ἠδονῆ τε καὶ ἀγαθῷ ὀρίζεται τὸ καλόν. Ἐπειτα ἐπειδὴ ὁ ἀκριβῆς χωρισμός, ὁ περιορισμός χώρου τινὸς ἐγίνετο ὑπὸ τῶν ἐχόντων ἢ ἀξιούντων κυριότητα αὐτοῦ καὶ δὴ χάριν ἀσφαλοῦς, ἀναμφισβητήτου κατοχῆς, τὸ ὀρίζω ἐδήλωσε καὶ τὸ εἶναι κύριον, κάτοχον τοῦ περιοριζομένου χώρου, καὶ κατὰ συνεκδοχὴν ἐξουσιάζειν, κεκτήσθαι, κρατεῖν, ἄρχειν, δεσπόζειν, κυβερνᾶν κ.τ.τ., καὶ περαιτέρω ὑπαγορεύειν, καθορίζειν, ἐπιβάλλειν, ἀποφαίνεσθαι πρβλ. ὀρίζει νόμον ἀνθρώποις, θάνατον ζημίαν, τόνδε μόνον,

¹ Πρβλ. ἄλογος-ἄλογον=ἵππος.

² Πρβλ. εὐκτῆριον-κτῆριον ἐξυσπάζεται—ἐνπάξεται, ἀτμός—ἀθνός—ἀχνός—καὶ ἀχνότη—τὰ χνότα χνοτίζω.

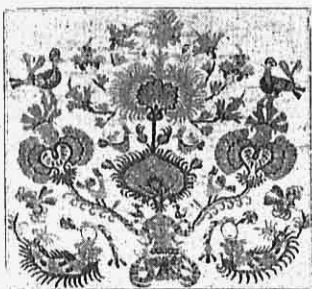
ἡμέραν κτ. Πρβλ. καὶ τὰς νεωτέρας μεταφορικὰς φράσεις ὅ,τι ὀρίζουν τὰ θεμέλια, προσκυνοῦν τὰ κεραμίδια, καὶ ἐγὼ ὄριζα τὸ σκύλλο μου καὶ ὁ σκύλλος τὴν οὐρά του.

Πρὸς τοῦτοις ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς θείας ἐλευθερίας οἱ δυστυχεῖς ὑπήκοοι ἄφειλον νὰ ὑπακούουν εἰς ὅ,τι ὄριζαν οἱ ἄρχοντες, διὰ τοῦτο ὁσάκις ἀπετείνοντο πρὸς τοὺς ἀυθέντας, ἔλεγον ὀρίσατε, ἦτοι διατάξατε, εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ ὑπακούσωμεν, εἴμεθα εἰς τοὺς ὀρισμούς Σας. (πρβλ. δοῦλος Σας!). Ὅμοίως ἐλέγετο τοῦτο καὶ κατὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ ἀυθέντου εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὑπηκόου, ὀρίσατε ἦτοι (εἰσέλθετε καὶ) διατάξατε ὡς ἐν τῷ οἴκῳ Σας. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ καλῶς ὄρισετε ὅμοιον πρὸς τὸ καλῶς ἦλθετε (πρβλ. καὶ καλῶς ἐκοπιάσετε!) Ὅμοίως συνηθίζετο τοῦτο καὶ ὁσάκις ἐκαλοῦντο πρὸ τῶν δεσποτῶν, ὀρίσατε, ἦτοι (εἶμαι παρῶν) διατάξατε, εἶμαι ἔτοιμος νὰ ὑπακούσω εἰς τοὺς ὀρισμούς Σας· προσέτι δὲ καὶ ὁσάκις προσέφερε τὸ ὑπὸ τοῦ ἀυθέντου αἰτηθὲν, (ἢ καὶ οἰκοθὲν προσφερόμενον), ὅτε τὸ ὀρίσατε ἐσήμαινεν, ὡς ἐκ τῆς ἀμέσου ἀντιλήψεως ἐγένετο πρόδηλον, ἰδοὺ, λάβετε, ὀρίστε ποῦ σοῦ ἔφερα αὐτὸ ποῦ ἐζήτεις. Ἡ χρῆσις αὕτη τοῦ ὀρισε, ὀρίσετε ἐπὶ τοῦ ἰδοὺ ἔλαβε περαιτέρω ἀνάπτυξιν, διὸ λέγεται καὶ ἐπὶ ἀγανακτίσεως ὀρίστε! λοιπόν, τί νὰ κάμω ἐγὼ τῶρα; καὶ περιφρονητικῶς, ὀρίστε δουλειές, ὀρίστε τρόπους, ὀρίστε μας ἐκεῖ! Ἀκόμη, ἐπειδὴ ὁ ὀρίζων ἐκφράζει τὸν ὀρισμὸν του διὰ λόγου καὶ μάλιστα πολλάκις διὰ βοῆς, τὸ ὀρίζω ἐσήμανε καὶ τὸ λέγειν ἢ καὶ τὸ βοᾶν· οὕτω λέγεται ἐν Λακωνικῇ δὲν ἦξευρω αὐτὸ ποῦ ὀρίζεις = λέγεις, ἐν δὲ Μακεδονίᾳ ὀρίζω ἰσοῦται, τῷ βοᾶ φωνάζω.

Νοεῖται οἰκοθὲν ὅτι σήμερον αἱ ταπεινωτικαὶ αὐται χρήσεις τοῦ ὀρίζω καὶ τοῦ ὀρισμὸς ἔχουν καταντήσει ἀπλοῖ τύποι φιλοσοφισμένης καὶ δὲν νοοῦνται κατὰ τὴν ἐτυμολογικὴν αὐτῶν ἔννοιαν, καθὼς οὔτε αἱ ἐν ταῖς ἄλλαις γλώσσαις ἀντίστοιχοι οὔτε αἱ προσφωνήσεις κύριε, ἀφέντη, ἢ ἀφεντιὰ σου κτ. Ἀλλὰ πάντοτε εἶναι ἄξιοι προσοχῆς.

διότι μαρτυροῦσι παλαιότερας συνηθείας, λυπηρὰς καταστάσεις τοῦ πολιτισμοῦ. Περί τούτων πείθεται ἕκαστος ἐνθυμηθεὶς ὅτι κατὰ τοὺς εὐκλείεις χρόνους τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας τοιαῦται φράσεις ἦσαν ἄγνωστοι¹. Καὶ αὐτὸ τὸ ἐπίδητον κύριος ἐλέγετο οὐχὶ ὡς τίτλος καὶ κατὰ τὰς προσφωνήσεις, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τοῦ ἀληθῶς κεκτημένου (καὶ ἐπὶ τοῦ συζύγου), ἤτοι ἐλέγετο πάντοτε ἐν τῇ κυρία αὐτοῦ σημασίᾳ. Μόνον δὲ κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους, ὅτε πάντες ἔγιναν δοῦλοι, προσηγορεύοντο κύριοι. Πάντοτε δηλ. ἀληθεύει ἡ λαϊκὴ παροιμία, καθ' ἣν τὰ εὐκαιρα πιθάρια ἀντηχοῦν πρὸ πολὺ.

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

¹ Τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰσοκράτους, Εὐαγόρα 72, λεγόμενον ὅτι «τῶν ἐξ αὐτῶν γεγονότων οὐδὲν κατέλιπεν ἰδιωτικοῖς ὀνόμασι προσαγορευόμενον, ἀλλὰ τὸν μὲν βασιλέα καλούμενον, τοὺς δ' ἀνακτας, τὰς δ' ἀνάσσας,» εἶναι ἀλλότριον τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἡμῶν χρήσεως· διότι ἐκεῖ πρόκειται περὶ βασιλοπαίδων, οὐχὶ περὶ κοινῶν ἀνθρώπων, καὶ διὰ ταῦτα δὲν εἶναι ἐκφράσεις φιλοφροσύνης, τίτλοι κενοί.